

Een eerdere bewerking van de onderstaande tekst is verschenen als hoofdstuk in:

Jong J.D.A. de & W. de Haan

(2010) 'Hoezo typisch Marokkaans? Een groepsdynamische verklaring van overlastgevend en crimineel gedrag.' In: Althoff, M. & J. Nijboer (eds.) [*Zoeklicht op geweld. Sociale conflicten in het publieke domein*](#). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, p. 163-173

Een Marokkanenprobleem

In Nederland zijn 'Marokkaanse' jongens¹ het symbool geworden voor opvallend overlastgevend en crimineel groepsgegedrag. De media spreken van een 'Marokkanenprobleem' (ook wel aangeduid als het 'Marokkanendrama') en in de politiek wordt een 'Marokkanendebat'² gevoerd. In dat debat wordt gesteld dat jongens van Marokkaanse afkomst niet alleen opvallend vaak overlast veroorzaken en (ernstig) crimineel gedrag vertonen, maar zich bovendien in groepsverband schuldig maken aan 'straatterror'. Dat 'Marokkaanse' jongens het symbool zijn voor overlastgevend en crimineel groepsgegedrag, berust niet alleen op beeldvorming in de media en de politiek, maar ook op concrete ervaringen van slachtoffers en omstanders. 'Marokkaanse' jongens worden ervaren als opvliegerige persoonlijkheden, die al bij de minste of geringste aanleiding opmerkelijk uitdagend en agressief reageren.

Een incident in Zandvoort

Typend is een incident dat bekend staat als de 'Zandvoortse zaak'³. Na een dagje aan het strand in Zandvoort maakt een groep van ongeveer dertig Marokkaanse jongens⁴ zich schuldig aan vernieling, diefstal, bedreiging, beroving en aanranding. Hoe het zover kon komen, wordt door Het Parool aan de hand van de rechtszaak tegen één van de betrokkenen, die hier 'Achmed' zal worden genoemd⁵, als volgt gereconstrueerd.

'Op het station van Zandvoort hadden ze van wat andere jongens een radio, een voetbal en een gsm afgepakt. 'Achmed' had de gsm uit de handen van de eigenaar

¹ De Amsterdamse jongens waar dit onderzoek over gaat, hebben Marokkaanse ouders, maar zijn in Nederland geboren en getogen. Om dat te benadrukken, zetten we het adjectief 'Marokkaanse' bij deze jongens tussen aanhalingstekens.

² *NRC Handelsblad*, 16 februari 2006.

³ *Het Parool*, 20 september 2003.

⁴ De jongens waar dit onderzoek over gaat, hebben wel allemaal Marokkaanse ouders maar zijn veelal in Nederland geboren en getogen en hebben in de meeste gevallen een 'hybride' identiteit.

⁵ 'Achmed' is een verzonden voornaam. De werkelijke voornaam van de jongen staat weliswaar vermeld in de krantenartikelen, maar wij gebruiken die naam niet omdat een van de onderzoekers hem een paar keer heeft ontmoet en al zijn respondenten anoniem opvoert.

gerukt, anderen schoten de voetbal over van het ene perron naar het andere en weer anderen hadden zich ontfermd over de radio. Terwijl de bestolen jongens aangifte deden bij de politie, stapte de groep in de trein. Daar zaten vier meisjes in de eersteklascoupé. Eerst kwamen ‘Achmed’ en een vriend poolshoogte nemen, maar ineens waren daar ook ongeveer dertig anderen.’ (*Het Parool*, 20 september 2003, pp. 1)

‘Sommigen klommen in de bagagerekken, anderen gingen bij de meisjes op schoot zitten. Onder het gillen van “tieten, tietten”, knepen zij de vrouwen in billen en borsten en grepen ze hen in het kruis. In Haarlem achtervolgden acht, negen jongens van de groep de meisjes over het perron, zetten twee van hen klem bij een snoepautomaat en begonnen opnieuw met hun handtastelijkheden. ‘Achmed’, met zijn witte trui om het ontblote bovenlijf geslagen en in zijn groene trainingsbroek, werd op het politiebureau door de meisjes herkend als een van de aanjagers, de jongen die bij een van hen op schoot was gesprongen en zijn broek had laten zakken om in zijn grijze short met roze hartjes op het meisje te gaan zitten. ‘Achmed’ kon het zich niet heugen. “Misschien verwarren ze me met een van die andere jongens.”’ (*Het Parool*, 20 september 2003, pp. 5)

De ‘Zandvoortse zaak’ roept de vraag op waarom processen van groepsvorming onder ‘Marokkaanse’ jongens uitmonden in een delinquent groepsgedrag dat door slachtoffers en omstanders als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren. In dit hoofdstuk is een poging gedaan om die vraag te beantwoorden door eerst enkele sociaal-psychologische en sociologische theorieën over groepsvorming te integreren in een theoretisch model en vervolgens dit model te valideren aan de hand van empirisch etnografisch onderzoek.

Culturele verklaringen

Wat in het oog springt is dat ‘Marokkaanse’ jongens in tal van situaties en omstandigheden, zoals in Zandvoort, groepen vormen en opvallend (ernstig) delinquent groepsgedrag vertonen. De jongens bezorgen bijvoorbeeld op moedwillig intimiderende en ogenschijnlijk ongeremde wijze overlast door mensen in te sluiten en met de dood te bedreigen, of ze plegen op soortgelijke wijze delicten die als extreem normoverschrijdend worden ervaren. In de reacties op problemen met ‘Marokkaanse’ jongens wordt steeds de nadruk gelegd op hun etnische afkomst.

Ook in de reacties op het Zandvoort-incident wordt de ogenschijnlijk spontane totstandkoming van een groep ‘Marokkaanse’ jongens die zich collectief misdragen, verklaard vanuit hun Marokkaanse afkomst. In de media en het politieke debat wordt hun opvallend delinquente groepsgedrag ‘typisch Marokkaans’ genoemd⁶.

Alledaagse verklaringen voor delinquent gedrag, zijn vaak direct of indirect ontleend aan sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Ook hier is dit het geval. Sinds de jaren negentig wordt het opvallend delinquente groepsgedrag van ‘Marokkaanse’ jongens in verband gebracht met de Marokkaanse cultuur. Zo zouden ‘Marokkaanse’ jongens van huis uit leren zich ‘eergevoelig’ en ‘krijgshaftig’ op te stellen (Werdmölder, 1986; 1990; 2005). Met een opvoeding die meer is gebaseerd op wat ‘kan’ dan op wat ‘mag’, zouden de jongens de grenzen van het toelaatbare op gebrekkig wijze verinnerlijken (Van Gemert, 1998). Verder wordt naar de Marokkaanse achtergrond en cultuur verwezen om te verklaren dat de jongens hun misdrijven tegenover de politie steevast ontkennen, ook als zij door slachtoffers als dader zijn geïdentificeerd en de politie beschikt over meerdere getuigenverklaringen (Bovenkerk, Horstmann, & Van San, 1999; Coppes, De Groot, & Sheerazi, 1997; Van der Torre & Stol, 2000). Het halsstarrig ontkennen wordt in verband gebracht met de Marokkaanse schaamtecultuur zoals de weerspanning van ‘Marokkaanse’ jongens wordt geassocieerd met een cultuur van wantrouwen tegenover autoriteiten (Van Gemert, 1998).

Mede dankzij hun eenvoudige en plausibele karakter zijn zulke culturele verklaringen voor het delinquente groepsgedrag van ‘Marokkaanse’ jongens ongekend populair. Het maatschappelijk debat in Nederland over opvallend delinquent groepsgedrag van de ‘Marokkaanse’ jongens is inmiddels doortrokken van verwijzingen naar hun Marokkaanse cultuur. In de media en het politieke debat worden culturele verklaringen voor het gedrag van ‘Marokkaanse’ probleemjongeren voortdurend gereproduceerd. Het gevolg daarvan is dat slachtoffers, politie en het brede publiek de groepsvorming en het groepsgedrag van ‘Marokkaanse’ jongens als ‘typisch Marokkaans’ zien. Het is de vraag in hoeverre dat terecht is.

Het is waar dat maatschappelijke achterstand alléén niet kan verklaren waarom hun delinquente groepsgedrag door anderen als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren.

⁶ Als ik verwijs naar Marokkanen, dan heb ik het voornamelijk over Marokkanen die afkomstig zijn uit Noord-Marokko, omdat daar ongeveer driekwart van de Marokkaanse migranten in Nederland vandaan komt. Veel van deze Noord-Marokkaanse gezinnen stammen uit het Rifgebergte - doorgaans ook wel de Rif genoemd - of het gebied daaromheen. De mensen die uit het Noorden komen, worden aangeduid als Berbers. Eigenlijk heten ze ‘Imazighen’, die afkomstig zijn uit drie Tamazight-sprekende gebieden: de Sous, de Sjoel en de Rif. Het antropologische standaardwerk over de volkeren van het Rifgebergte is van de Amerikaan David Hart (1976). In Nederland geldt antropoloog Paolo De Mas als de kenner van (Noord-)Marokko (De Mas 1990, 1991, 1995, 2001; Obdeijn & De Mas, 2001; Obdeijn, De Mas, & Hermans, 2002).

Maar een verklaring voor opvallend delinquent groepsgedrag van ‘Marokkaanse’ jongens hoeft niet noodzakelijk te worden gezocht in de Marokkaanse cultuur van hun (voor)ouders. Met het in dit hoofdstuk omschreven onderzoek wordt geprobeerd om daarvoor een algemene verklaring te geven. De werkhypothese is dat het mogelijk moet zijn om dit soort groepsgedrag van ‘Marokkaanse’ jongens te verklaren uit algemene menselijke behoeftebevrediging en groepsprocessen in de bijzondere omstandigheden waarin zij opgroeien, zonder te hoeven terugrijpen op culturele verklaringen voor delinquent gedrag. De specifieke onderzoeksvragen zijn: Hoe en waarom sluiten ‘Marokkaanse’ jongens zich op straat aaneen in groepen? Hoe en waarom stemmen zij op straat hun gedrag zodanig op elkaar af dat zij opvallend delinquent groepsgedrag vertonen?

Een theoretisch model van groepsdynamiek

Om opvallend delinquent groepsgedrag van Marokkaanse jongens te verklaren, is een theoretisch model ontwikkeld waarin enkele microsociologische en sociaal-psychologische theorieën zijn geïntegreerd. Door deze theorieën in één theoretisch model samen te brengen, kunnen we de processen zoals groepsvorming, ontwikkeling van groepscultuur en gedragsafstemming begrijpen die ernstig en gewelddadig delinquent groepsgedrag van Marokkaanse jongens verklaren.

Jonathan H. Turner (2002) heeft een theorie ontwikkeld die groepsvorming verklaart uit het nut of de noodzaak om individuele (interactieve) behoeften collectief te bevredigen. Zo wordt de behoefte aan erkenning en waardering bijvoorbeeld bevredigd door vriendschappen of liefdesrelaties aan te gaan. Ook zoeken mensen elkaar op uit een behoefte aan veiligheid en geborgenheid. Omdat wij allemaal zulke (interactieve) behoeften collectief willen bevredigen, vormt ieder mens groepen of sluit zich aan bij reeds bestaande groepen.

Om deel uit te kunnen maken van een groep zal ieder mens de neiging hebben zijn handelen af te stemmen op verwachtingen die tot uitdrukking komen in de waarden en -normen van de groep. Naast een innerlijke *drang* tot gedragsafstemming ervaart hij⁷ echter ook een uiterlijke *dwang* in de vorm van groepsdruk. Uit angst voor negatieve reacties van anderen, handelt hij conform de eisen die daaraan door anderen worden gesteld (Turner, 2002; zie ook Baumeister & Leary, 1995; Twenge, Baumeister, Tice, & Stucke, 2001).

Verwachtingen waarop individuele groepsleden hun gedrag afstemmen, ontstaan in groepsdynamische processen waarin zij over elkaars doen en laten oordelen: positief over

⁷ Aangezien dit onderzoek over het gedrag van ‘jongens’ gaat, wordt in dit hoofdstuk verder voor het gemak van de lezer uitsluitend nog ‘hij’ en ‘hem’ gebruikt.

conformistisch en negatief over normafwijkend gedrag. Groepsleden stemmen hun gedrag echter niet alleen af op de verwachtingen van de groep. Individuele groepsleden kunnen zelf ook invloed uitoefenen op de groepswaarden en -normen. In groepsdynamische processen die mede worden beïnvloed door de omgeving, bevestigen groepsleden elkaar in hun gedeelde waarden en normen en de sociale identiteit van de groep (Tuckman & Jensen, 1977). Individuele groepsleden kunnen zo ook zelf invloed uitoefenen op de groepswaarden en -normen.

Alle mensen identificeren zich bij voorkeur met groepen die bij hen passen (waarmee zij veel gemeen hebben), die toegankelijk zijn (waarin zij worden geaccepteerd) en die goed aansluiten bij hun (interactieve) behoeften. Volgens de *zelfcategorisatietheorie* van John C. Turner (1985, 1987, 1999) spelen de processen waardoor iemand zichzelf met een groep gaat identificeren zich enerzijds af op het persoonlijke niveau en anderzijds op het sociale niveau. Op het individuele niveau leidt identificatie met een groep tot het besef van groepslidmaatschap en tot bewustwording van een sociale identiteit. De mate waarin een groepslid zich zal identificeren met een groep en zijn gedrag zal afstemmen op de verwachtingen van andere groepsleden, wordt beïnvloed door het belang dat hij hecht aan zijn groepslidmaatschap, de mate van keuzevrijheid om zich met een groep te identificeren en de alternatieven die hem voor ogen staan. Naarmate iemand zich sterker met de groep identificeert, is zijn zelfbeeld ook emotioneel afhankelijk van de waardering die hij van de groepsleden krijgt. Hij zal dit als groepsdruk ervaren en zich gedwongen voelen om zich aan de waarden en normen van de groep te conformeren.

Op het sociale niveau gaat het om groepsdynamische processen waarin wij-zij verhoudingen ontstaan tussen groepsleden en buitenstaanders. Iemand zal zich sneller en sterker met een groep identificeren naarmate zijn lidmaatschap afhangt van *uiterlijke herkenbaarheid* (zoals huidskleur, symbolen of uniforme kleding) en de groep als een *minderheid* wordt beschouwd. Ook identificeert een individu zich sneller en sterker met een groep wanneer sprake is van een *conflict* met buitenstaanders (Turner, 1987).

De *sociale identiteitstheorie* van Henry Tajfel en John Turner (1979, 1986) verklaart het ontstaan van deviante waarden en normen en de invloed van de omgeving op de gedragsafstemming in een groep, uit het belang dat de groepsleden hechten aan de sociale identiteit van de groep. De sociale identiteit van een groep wordt ontleend aan de gedeelde ervaringen, betekenissen, waarden en normen van de groep. Daarnaast geeft de sociale identiteit ook uitdrukking aan de status van een groep in vergelijking met rivaliserende groepen (Tajfel, 1978, 1981). Een groep die beter presteert of op een andere manier als

succesvoller wordt beschouwd, biedt de groepsleden niet alleen meer collectieve behoeftebevrediging, maar ook een hogere status en een positieve sociale identiteit.

Leden van groepen met een lage status en een *negatieve* sociale identiteit - zoals 'Marokkaanse' straatjongens - ondervinden daarvan nadelige gevolgen voor hun persoonlijke identiteit of zelfbeeld. Voorzover zij hun zelfbeeld aan hun groepslidmaatschap ontleen, wordt dit negatief beïnvloed door afkeurende reacties op hun groep. Collectieve behoeften om aanvallen van buitenaf op de status en de identiteit van de groep af te slaan, dwingen groepsleden tot individuele gedragsafstemming op de waarden en normen van de groep.

Een theoretisch model waarin de drie besproken theorieën geïntegreerd zijn, zou moeten verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens groepen vormen, daarin hun gedrag op elkaar afstemmen en collectief reageren wanneer het zelfbeeld van hun groep wordt aangevallen. Wij zullen deze veronderstelling toetsen aan de hand van een analyse van het eerder genoemde incident dat in de zomer van 2001 plaatsvond in Zandvoort.

De 'Zandvoortse zaak' is een treffend voorbeeld van ernstig delinquent gedrag van 'Marokkaanse' straatjongens in groepsverband dat in de media als 'typisch Marokkaans' werd bestempeld en daarmee als vanzelfsprekend uit de vermeende Marokkaanse afkomst van de jongens werd verklaard. De media spraken van een '*Marokkaanse jeugdbende* uit Amsterdam' ook al kende de politie deze 'bende' niet. Voor de politiemensen was ook niet duidelijk wat de jongens die afkomstig waren uit verschillende buurten in Amsterdam West ertoe had gebracht om een 'bende' te vormen en in Zandvoort eendrachtig een groot aantal ernstige delicten te begaan. Het was voor de politie niet goed te begrijpen waarom 'Marokkaanse' jongens zich op straat aaneensluiten in groepen en delinquent gedrag vertonen dat door het publiek en de politie wordt ervaren als opvallend uitdagend en agressief.

In wat volgt zullen we proberen te begrijpen en verklaren wat zich die dag heeft afgespeeld. We doen dat door duidelijk te maken hoe de jongens zelf de gebeurtenissen op die dag zouden kunnen hebben beleefd. Daarbij worden inzichten gebruikt die zijn verkregen tijdens jaren van veldwerk in Amsterdam-West⁸. Op basis van het veldonderzoek laten we zien hoe zulk opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens als in Zandvoort door het theoretisch model wordt verklaard.

⁸ Het veldwerk heeft mij leren inzien hoe, wat en waarom deze 'Marokkaanse' jongens onder omstandigheden denken en doen. Voor een uitgebreide verantwoording van mijn methoden en de beschrijving van mijn bevindingen, verwijs ik naar mijn proefschrift (De Jong, 2007).

Terug naar Zandvoort

Op de bewuste dag in mei 2001 heeft het warme weer zonzonzoekers uit alle delen van het land naar Zandvoort gelokt. Ook een aantal ‘Marokkaanse’ jongens uit Amsterdam is naar het strand gegaan om vertier te zoeken. Wanneer ze elkaar tegenkomen, geven ze elkaar bij wijze van begroeting een ‘boks’ en maken ze een praatje in hun (straat)taal, zoals ze dat gewend zijn⁹. Sommige jongens zijn echte ‘matties’ (vrienden), maar de meeste kennen elkaar slechts oppervlakkig via familie, vrienden en kennissen, of via school, werk, sport of uitgaan. Ze ‘hangen’ wel eens samen op straat of ‘chillen’ samen in het centrum van de stad. Normaal gesproken gaan ze om met jongens uit hun eigen buurt, maar bij dit soort gelegenheden sluiten ze zich als vanzelfsprekend aan bij ‘Marokkaanse’ jongens uit andere buurten die ook op zoek zijn naar vertier.

De jongens gaan met elkaar om zoals zij dat gewend zijn op straat in Amsterdam. In hun doen en laten (re)produceren ze een straatcultuur met eigen waarden en normen. Zij vertellen elkaar stoere ‘tories’ (verhalen) over ‘fitties’ (vechtpartijen) en ‘zieke acties’ (spannende avonturen), praten over ‘dope pokoes’ (mooie rapnummers) en ‘vette kino’s’ (mooie films) en scheppen op over chickies en (te hard) rijden in ‘dikke waggies’ (dure auto’s). Daarbij ‘dissen’ (kleineren) ze elkaar en delen ze ‘props’ (waardering) uit voor hun haarstijl, (merk)kleding, ‘pattas’ (schoenen) en ‘pockets’ (mobiele telefoons).

Sommigen ‘tappen’ (drinken), anderen roken ‘jonkos’ (joints) met ‘wierie’ of ‘assie’ (wiet- of hasj). Jongens die voldoende ‘doekoe’ (geld) hebben, delen hun ‘tabacca’ (sigaretten), drank en drugs met jongens die ‘skeer’ (blut) zijn. Ze willen niet worden uitgemaakt voor ‘jood’ (gierig) en ook niet dat omstanders zouden denken dat ze met ‘zwerfers’ (armoedzaaiers) omgaan. Wat ze niet met anderen willen delen, houden ze angstvallig verborgen om te voorkomen dat ze door hun ‘gabbers’ (vrienden en kennissen) worden ‘genakt’ (bestolen) of ‘geflasht’ (bedrogen).

De jongens proberen elkaar af te troeven met ‘bijdehante’ opmerkingen, schelden elkaar uit, bedreigen elkaar, en duwen of vechten voor de ‘fatoe’ (grap). Maar zodra het menens wordt en in een echte vechtpartij dreigt te ontaarden, wordt de boel door een van de oudere jongens gesust.

‘Gek doen’ (elkaar vermaken) gebeurt ook doordat voorbijgangers worden geprovoceerd en uitgedaagd. Jongens die ‘schijt hebben’ en wat ‘flikken’ (durven) worden luidkeels

⁹ De ‘correcte’ spelling van straattaalwoorden is ontleend aan het straattaalwoordenboek op internet. Op deze website bepalen jongeren zelf hoe hun spreektaal het beste kan worden geschreven. Hierdoor is het mogelijk dat straattaalwoorden die stammen uit het Surinaams of Marokkaans anders worden gespeld dan in de oorspronkelijke taal.

toegejuicht en krijgen te horen dat ze 'moeilijk' (stoer) zijn. Soms krijgt één van de oudere jongens 'hoofdpijn' van dit soort gedrag en grijpt hij in door te schelden of te dreigen (of - als het hem teveel wordt - neemt hij afstand van de groep). In andere gevallen kan het stoere straatgedrag waarmee de jongens indruk op elkaar willen maken, opeens ernstig uit de hand lopen.

Zo proberen enkele jongens met een intimiderende machohouding wat meisjes te 'lullen' (versieren): "Hé jij daar, schatje, kom 's hier! Kom me horen!". Wanneer deze 'players' falen, worden ze door de rest van de groep voor 'zwerfers' uitgemaakt. De falende versierders winnen de waardering van de groep terug door de meisjes voor 'hoer' uit te schelden en te schreeuwen dat ze die 'kaolo tangas' (kutwijven) niet hoeven omdat ze lelijk zijn of arrogant. Andere jongens vatten dit op als een teken dat ze schouderklopjes kunnen verdienen met oneerbiedig gedrag ten opzichte van vrouwen en dagen elkaar uit om zonnende meisjes zomaar bij hun blote borsten te grijpen. Uiteindelijk laat een van de jongens zien dat hij echt helemaal 'loco' (gek) is. Hij springt bij een vrouw op schoot en trekt zijn broek naar beneden om zijn 'bana' (penis) te laten zien, terwijl de rest van de groep staat te joelen.

Niet alle jongens doen echter even hard mee. Sommigen vinden het zelf eigenlijk best 'faya' (vervelend) wat de anderen doen. Toch kan zo'n twijfelaar maar beter zijn mond houden, want als hij iemand van de groep publiekelijk afvalt, zullen op straat al snel verhalen de ronde doen dat hij een 'bitch' (mietje), een 'zommel' (flikker) of een 'shekem' (verrader) is. Dan zal hij uitgelachen en uitgescholden worden of misschien zelfs 'klappen krijgen'. Evenmin kan hij het zich veroorloven zijn 'bradas' (broeders) in de steek laten als zij 'problemen' krijgen. Voor zijn eigen veiligheid moet hij erop op kunnen rekenen dat zij ook voor hem op zullen komen als hij zelf 'problemen' zou krijgen.

Gedurende de dag merken de jongens dat hun groep steeds meer de aandacht trekt door de manier waarop ze 'chillen' en 'spacen'. Ze zien de mensen in hun omgeving geërgerd naar hen kijken en sommigen lijken zelfs angstig of geïntimideerd. De jongens vinden echter dat zij het volste recht hebben om op het strand te zijn en ze overtuigen elkaar ervan dat ze eigenlijk niets verkeerd doen. Ze vinden die 'kaaskoppen' (Hollanders) maar 'dooie' (saaie) sukkels en beklagen zich er over dat omstanders hen 'vies' aankijken. In hun ogen zijn het 'homo's' (lafaards), 'nazi's' (racisten) en 'joden' (anti-islamieten) die Marokkanen haten omdat ze 'zwart haar' hebben. Als die 'tatta's' (Hollanders) al iets durven te zeggen, dan is het nooit eens gewoon 'normaal' (vriendelijk), maar altijd neerbuigend en zonder 'respect'. Als omstanders 'problemen' veroorzaken, nemen de jongens het altijd meteen voor elkaar op, zonder zich af te vragen wie er verantwoordelijk is of schuld heeft. Ze vinden dat de

‘kaaskoppen’ met hun racistische houding er zelf om vragen lastig te worden gevallen of klappen te krijgen.

Toch zit het de jongens niet lekker dat ze op die manier worden behandeld. Ze worden ‘para’ (opgefokt) van het idee dat ze voor ‘criminelen’ worden versleten en laten zich door niemand aanspreken op hun gedrag, en zeker niet door de Hollanders. Aan de andere kant vinden ze het ook wel ‘moeilijk’ (stoer) dat volwassen mensen ‘vrees hebben’ (bang zijn) voor hun ‘cliq’ (groep). Het geeft ze een gevoel van macht om anderen te intimideren. Ze genieten ervan als anderen zien dat ze ‘thugs’ (straatjongens) zijn, die - als het op vechten aankomt - altijd voor elkaar opkomen en er niet voor terugdeinzen om te ‘bossen’ (slaan) of te ‘punteren’ (schoppen).

Opvallend delinquent groepsgedrag verklaard uit groepsprocessen

Hierboven zijn de gebeurtenissen in Zandvoort vanuit het perspectief van ‘Marokkaanse’ straatjongens beschreven. Aan de hand van deze beschrijving kunnen we nu analyseren welke groepsprocessen zich er hebben afgespeeld en verklaren hoe en waarom daaruit zulk opvallend delinquent groepsgedrag kan ontstaan.

Zoals aangegeven, heeft de groep in Zandvoort meer weg van een los samenraapsel van ‘Marokkaanse’ straatjongens uit verschillende delen van Amsterdam, dan van een vast en georganiseerd groepsverband. De jongens zoeken elkaar op om plezier te kunnen maken, om erkenning te krijgen van de andere groepsleden en om zich beschermd te voelen. Ze voelen zich sterk op elkaar aangewezen wanneer ze ‘vies’ worden bekeken als ‘Marokkaanse’ jongens en in Zandvoort minder op hun gemak zijn dan in hun eigen vertrouwde omgeving in Amsterdam.

De tot nu toe beschreven groepsprocessen zijn algemeen en verklaren hoe en waarom ‘Marokkaanse’ straatjongens groepen vormen, hoe en waarom zij hun gedrag op elkaar afstemmen, en hoe en waarom daardoor delinquent groepsgedrag kan ontstaan. In het geval van de ‘Marokkaanse’ jongens in Zandvoort was echter sprake van delinquent groepsgedrag dat escaleerde en door buitenstaanders werd ervaren als uitzonderlijk uitdagend en agressief. Hoe en waarom delinquent gedrag van ‘Marokkaanse’ jongens zo uit de hand kan lopen, is te verklaren door een versterking van de groepsidentiteit, een verhoging van groepsdruk en een verheviging van wij-zij tegenstellingen.

Versterking van groepsidentiteit

‘Marokkaanse’ jongens in Nederland realiseren zich terdege dat velen hen zien als een minderwaardige groep (‘kut-Marokkanen’). Het gevoel door anderen te worden afgewezen, maakt dat zij zich sterk met andere ‘Marokkaanse’ jongens identificeren. Deze identificatie wordt nog versterkt door hun uiterlijke herkenbaarheid op grond van aangeboren etnische kenmerken en door anderen aan hun toegeschreven negatieve eigenschappen die kenmerken zouden zijn of zouden voortvloeien uit hun ‘Marokkaanse’ cultuur. De jongens ervaren zulke afwijzende en stigmatiserende reacties als bedreigend omdat hun zelfvertrouwen erdoor wordt aangetast.

Om de bedreiging te neutraliseren, gaan de jongens het negatieve stigma als een positieve groepsidentiteit beschouwen en zich daarnaar gedragen. Zo leiden negatieve reacties vanuit de omgeving tot een versterking van de groepsidentiteit die tot uitdrukking wordt gebracht door groepsgedrag te vertonen dat door omstanders als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren, maar door de jongens zelf als ‘kapot moeilijk’ (verschrikkelijk stoer) wordt gewaardeerd en onder de gegeven omstandigheden als gepast wordt beschouwd.

Verhoging van groepsdruk

Doordat zij zich zo sterk met elkaar identificeren, hebben ‘Marokkaanse’ jongens voor hun gevoel ook nauwelijks een andere keuze dan met elkaar op te trekken als zij plezier willen maken. Zij sluiten zich daardoor gemakkelijk en als vanzelfsprekend aan bij andere ‘Marokkaanse’ jongens, ook als zij die nauwelijks kennen. Zo ontstaan grote losse groepsverbanden met voortdurend wisselende samenstellingen. In zulke groepsverbanden heerst vaak onduidelijkheid over welke verwachtingen er bestaan ten aanzien van elkaars gedrag. Door het sterke gevoel van onderlinge afhankelijkheid en de onduidelijkheid over de groepsnormen, raken jongens soms verstrikt in hun veronderstellingen over welk gedrag door andere groepsleden het meest wordt gewaardeerd. In verwarring grijpen zij dan vaak terug op de straatcultuur waarin ze zijn opgegroeid en waarin aan diverse vormen van delinquent gedrag een positieve waarde wordt toegekend. Onder omstandigheden kan dat aanleiding geven tot gedrag waarom niemand heeft gevraagd of dat geen enkel groepslid van een ander heeft verwacht.

Het gevoel vrijwel uitsluitend op andere ‘Marokkaanse’ jongens te zijn aangewezen, verhoogt dan de druk om gewenst gedrag te vertonen en daardoor in de groep geaccepteerd en gewaardeerd te worden. Verhoging van groepsdruk en verwarring over gedeelde groepsnormen leiden dan - deels onbedoeld en onvoorzien - tot delinquent groepsgedrag. Als

jongens met het oog op acceptatie binnen de groep delinquent gedrag vertonen, kunnen andere groepsleden dat op hun beurt als een aansporing ervaren om ook delinquent gedrag te vertonen (of er nog een schepje bovenop te gooien). Niet zelden monden incidenten op deze wijze uit in conflicten met de omgeving die zo ernstig escaleren dat de betrokkenen zelf achteraf niet kunnen uitleggen hoe het zo ver is gekomen.

Verheving van wij-zij tegenstellingen

In zulke conflictsituaties leiden versterking van de groepsidentiteit en een verhoging van de groepsdruk tot verheving van wij-zij tegenstellingen tussen groepen 'Marokkaanse' jongens en (willekeurige) buitenstaanders. Omgekeerd leidt de verheving van wij-zij tegenstellingen weer tot versterking van de groepsidentiteit en een verhoging van de groepsdruk om delinquent gedrag te vertonen. Jongens die elkaar niet of nauwelijks kennen, nemen het sneller voor elkaar op, zelfs als zij heel goed weten dat hun 'vrienden' de aanstichters zijn van een conflict. Naarmate zij meer kunnen rekenen op positieve reacties van hun groepsgenoten, zijn de jongens sterker gemotiveerd om in ieder (vermeend) conflict met buitenstaanders partij te kiezen.

Uiterlijke herkenbaarheid (niet alleen vanwege etnische kenmerken, maar ook vanwege een uniforme kledingstijl en haardracht), veelvuldig verkeren in elkaars nabijheid, het gevoel deel uit te maken van een 'minderheid' en hun bewustzijn van maatschappelijke tegenstellingen, leidt tot een verheving van wij-zij tegenstellingen. De 'Marokkaanse' jongens bevestigen elkaar in hun vijandsbeeld van buitenstaanders die als 'racisten' worden gezien en ervaren sterke onderlinge loyaliteitsgevoelens. In conflicten met buitenstaanders heeft dit tot gevolg dat zij zich in groepsverband uitdagender opstellen, het feller voor elkaar opnemen en agressiever op buitenstaanders reageren.

Typisch Marokkaans?

Aan de hand van het theoretische model over groepsdynamiek en gedragsafstemming is duidelijk gemaakt hoe en waarom 'Marokkaanse' straatjongens het zo fel voor elkaar opnemen en agressief op omstanders reageren. Duidelijk is geworden dat deze jongens groepen vormen om hun interactieve behoeften aan erkenning, veiligheid en plezier te bevredigen, dat zij daarbij een straatcultuur ontwikkelen waarin delinquent gedrag positief wordt gewaardeerd en dat zij hun gedrag op elkaar afstemmen om positieve reacties van andere groepsleden te ontvangen en vooral negatieve reacties te vermijden. Op basis van het veldonderzoek is verder duidelijk gemaakt dat zelfs zulk opvallend delinquent groepsgedrag

van 'Marokkaanse' jongens als in Zandvoort daardoor kan worden verklaard mits rekening wordt gehouden met bijzondere omstandigheden die een intensivering teweeg brengen in de algemene processen van groepsvorming en gedragsafstemming. Versterking van de groepsidentiteit, verhoging van de groepsdruk en verheviging van de wij-zij verhoudingen leiden tot het opmerkelijk uitdagende en agressieve delinquente groepsgedrag dat omstanders choqueert en slachtoffers verbijsterd achterlaat.

Het opvallend delinquent gedrag van 'Marokkaanse' straatjongens in het algemeen en het opmerkelijke gedrag van de 'Marokkaanse' jongens in Zandvoort in het bijzonder, is met deze groepsdynamische verklaring dus goed te begrijpen en te verklaren. Desondanks zien slachtoffers en omstanders het gedrag van de 'Marokkaanse' jongens als 'typisch Marokkaans'. Zij worden in hun zienswijze gesteund door cultureel antropologen die gelijkenissen zien tussen het gedrag van de 'Marokkaanse' jongens in Nederland en de waarden en normen van hun (voor)ouders in het Rifgebergte van Noord-Marokko. Het gaat dan om zaken als wantrouwen, schaamte en waardering voor krijgshaftigheid die als kenmerkend worden beschouwd voor 'de' Marokkaanse cultuur. Of dergelijke cultuurelementen representatief zijn voor 'de' Marokkaanse cultuur, of ze ook werkelijk op 'Marokkaanse' jongens worden overgedragen en daadwerkelijk bepalend zijn voor hun gedrag op straat, is niet empirisch aangetoond maar wordt eenvoudig verondersteld. Zogenaamde culturalisten nemen niet de moeite om aan te tonen of zulke culturele elementen daadwerkelijk worden overgedragen en te beschrijven hoe dat precies gebeurt. De overeenkomsten die zij menen te zien tussen het gedrag van 'Marokkaanse' jongens in Nederland en de waarden en normen die zij toeschrijven aan 'de' Marokkaanse cultuur, vormen daarvoor reeds voldoende 'bewijs'. Zo sluiten zij zich op in een cirkelredenering waarin al voor waar wordt gehouden wat nog niet bewezen is: namelijk dat Marokkaanse cultuurelementen van invloed zijn op en een verklaring geven voor het opvallend delinquente groepsgedrag van Nederlandse jongens met Marokkaanse ouders.

De door ons naar voren gebracht groepsdynamische verklaring daarentegen stelt ons in staat een licht te werpen op wat anders een gesloten 'black box' blijft en antwoord te geven op de vraag: hoe en waarom kenmerken van een groepscultuur tot stand komen en worden gereproduceerd, hoe en waarom de groepsleden hun gedrag op elkaar afstemmen, en - zoals in het geval van 'Marokkaanse' jongens - hoe en waarom bijzondere omstandigheden kunnen leiden tot intensiveringen die een verklaring geven voor de meest opvallende aspecten van hun delinquente groepsgedrag.

Het groepsdynamische verklaringsmodel heeft ons de mogelijkheid gegeven tot een gedetailleerde analyse van groepsdynamische processen waarin cultuur ontstaat. Het veldonderzoek en de analyse van het verzamelde materiaal hebben namelijk laten zien hoe en waarom bepaalde gedragsverwachtingen die deel uitmaken van de straatcultuur van de 'Marokkaanse' jongens tot stand komen, hoe en waarom zij hun gedrag op die subculturele normen afstemmen en hoe en waarom in deze processen intensiveringen optreden die uitmonden in opvallend delinquent groepsgedrag. Ons onderzoek van groepsdynamische processen maakt niet alleen duidelijk waarom het 'typisch Marokkaans' noemen van opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens dat gedrag niet verklaart. Het laat ook zien waarom gemakzuchtige culturele verklaringen zelf een bijdrage leveren aan de maatschappelijke omstandigheden waaronder zulk gedrag zich manifesteert.

Literatuur

- Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). The need to belong. Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.
- Bovenkerk, F., Horstmann, G., & Van San, M. (1999). Politiewerk in de multiculturele samenleving. In C.J.C.F. Fijnaut, E.R. Muller, & U. Rosenthal (red.), *Politie: studies over haar werking en organisatie* (pp. 513-534). Alphen aan den Rijn: Samson.
- Coppes, R., De Groot, F., & Sheerazi, A. (1997). *Politie en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Deventer: Gouda Quint.
- De Jong, J. D. A. (2007). *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.
- De Mas, P. (1990). Overlevingsdynamiek in het Marokkaanse Rif-gebergte. De samenhang tussen circulaire migratie en de demografische structuur van huishoudens. *Geografisch Tijdschrift*, 24, 73-86.
- De Mas, P. (1991). Marokkaanse migratie naar Nederland vanuit herkomstgebieden. *Internationale Spectator*, 14, 110-118.
- De Mas, P. (1995). *Le kif houa el kif. Een schets van een onconventionele, maar florenderende bedrijfstak in Marokko* (pp. 18-25). Bundel themadag politie over Marokko (aspecten van cultuur en criminaliteit), Rotterdam.
- De Mas, P. (2001). De poreuze noordkust van Marokko; migratie, smokkel en hasj. *Justitiële Verkenningen (themanummer: Marokko)*, 27, 87-98.
- Hart, D. (1976). *The Aith Waryaghar of the Moroccan Rif. An ethnography and history*. Tuscon: University of Arizona Press.
- Obdeijn, H. & De Mas, P. (2001). *De Marokkaanse uitdaging. De tweede generatie in een veranderend Nederland*. Utrecht: Forum.
- Obdeijn, H., De Mas, P., & Hermans, P. (2002). *Geschiedenis van Marokko. Herziene druk*. Amsterdam: Bulaaq.
- Tajfel, H. (1978). *Differentiation between Social Groups: Studies in Social Psychology of Intergroup Relations*. London: Academic Press.
- Tajfel, H. (1981). Social stereotypes and social groups. In J. Turner & H. Giles (Eds.), *Intergroup Behaviour* (pp. 144-167). Oxford: Blackwell.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1979). A integrative theory of social conflict. In W.G. Austin & S. Worchel (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations* (pp.33-47). Monterey: Brooks/Cole.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W.G. Austin (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations* (pp.7-24). Chicago: Nelson-Hall.
- Tuckman, B. W. & Jensen, M. A. C. (1977). Stages of small group development revisited. *Group and Organizational Studies*, 2, 419-427.

- Turner, J. C. (1985). Social categorization and the self-concept. A social-cognitive theory of group behavior. In E.J. Lawler (Ed.), *Advances in group processes. Volume 2* (pp. 77-122). Greenwich, CT: JAI Press.
- Turner, J. C. (1987). *Rediscovering the social group. A self-categorization theory*. New York: Blackwell.
- Turner, J. C. (1999). Some current issues in research on social identity and self categorization theories. In N. Ellemers, R. Spears, & B.J. Doosje (Eds.), *Social identity* (pp. 6-34). Oxford: Blackwell,
- Turner, J. H. (2002). *Face to face. Toward a sociological theory of interpersonal behavior*. California: Stanford University Press.
- Twenge, J. M., Baumeister, R. F., Tice, D. M., & Stucke, T. S. (2001). If you can't join them, beat them. Effects of social exclusion on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*, 1058-1069.
- Van der Torre, E. J. & Stol, W. Ph. (2000). *Waardevolle politieverhalen. Politie en Marokkaanse jongens*. COT Universiteit Leiden/Nederlandse Politie Academie – Onderzoeksgroep: Elsevier.
- Van Gemert, F. H. M. (1998). *Ieder voor zich. Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wermölder, H. (1986). *Van vriendenkring tot randgroep. Marokkaanse jongens in een oude stadswijk*. Houten: Het Wereldvenster.
- Wermölder, H. (1990). *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*. Arnhem: Gouda Quint.
- Wermölder, H. (2005). *Marokkaanse lieverdjes. Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Balans.